

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ У ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

LEGAL REGULATION OF THE ACTIVITIES OF NON-ECONOMIC ENTITIES IN ECONOMIC LEGAL RELATIONS: CHALLENGES AND PROSPECTS

Остапенко Ю.І., д.ю.н., доцентка,
асистентка кафедри господарського права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Коробка О.В., студентка IV курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена комплексному аналізу правового регулювання діяльності негосподарюючих суб'єктів у господарських правовідносинах, таких як органи державної влади, громадські організації, благодійні фонди та інші неприбуткові організації. У публікації розглядаються основні виклики, з якими стикаються ці суб'єкти в умовах ринкової економіки, та обґрунтовується необхідність удосконалення правового регулювання їхньої діяльності. Автори наголошують на специфічній правовій природі негосподарюючих суб'єктів, яка потребує окремих підходів до регулювання їхньої участі у господарській діяльності. У статті проаналізовано нормативно-правові акти, що регламентують діяльність таких суб'єктів, та визначаються основні проблеми їхньої взаємодії з господарюючими суб'єктами. Окрема увага приділена питанням правової визначеності, зокрема, щодо можливості та меж участі негосподарюючих суб'єктів у господарських відносинах. Автори вказують на існуючі суперечності та прогалини в законодавстві, які можуть ускладнювати співпрацю між суб'єктами господарювання та негосподарюючими організаціями, що включає недостатню правову регламентацію щодо питань фінансування, надання послуг, здійснення контролю та інших аспектів господарських відносин. Окремо висвітлюється міжнародний досвід правового регулювання діяльності негосподарюючих суб'єктів та підкреслюється можливість його адаптації до українського законодавства. У цьому контексті розглядаються підходи, застосовувані в країнах з розвинутою ринковою економікою, та їх відповідність національним умовам і потребам. Особливий акцент зроблено на необхідності гармонізації норм українського законодавства з міжнародними стандартами, щоб забезпечити ефективність, прозорість та гнучкість правового регулювання. У висновках статті пропонуються конкретні напрями вдосконалення правового регулювання діяльності негосподарюючих суб'єктів. Серед таких напрямів – посилення законодавчих норм для забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності їхньої участі у господарській діяльності. Також пропонується уточнити правовий статус цих суб'єктів та чітко окреслити рамки їхньої діяльності, щоб уникнути правових колізій та підвищити ефективність їхньої взаємодії з господарюючими суб'єктами. Стаття є актуальною для науковців, правників та державних службовців, які працюють у сфері регулювання господарських відносин та зацікавлені у вдосконаленні законодавчого середовища для більш ефективної та прозорої діяльності негосподарюючих суб'єктів в економіці України.

Ключові слова: правове регулювання, негосподарюючі суб'єкти, господарські правовідносини, ринкова економіка, законодавство, державне регулювання, правова невизначеність, міжнародний досвід, прозорість, ефективність.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the legal regulation of the activities of non-business entities in economic relations, such as government bodies, public organizations, charitable foundations, and other non-profit organizations. The publication examines the main challenges faced by these entities in a market economy and substantiates the need to improve the legal regulation of their activities. The authors emphasize the specific legal nature of non-business entities, which requires distinct approaches to regulating their participation in economic activities. The article analyzes normative legal acts that regulate the activities of such entities and identifies the main problems of their interaction with business entities. Special attention is given to issues of legal clarity, particularly regarding the possibilities and limits of non-business entities' participation in economic relations. The authors point out existing contradictions and gaps in the legislation that may complicate cooperation between business entities and non-business organizations. This includes insufficient legal regulation on issues of financing, provision of services, control, and other aspects of economic relations. The article also highlights the international experience in legal regulation of the activities of non-business entities and emphasizes the possibility of adapting this experience to Ukrainian legislation. In this context, the approaches applied in countries with developed market economies are examined, along with their relevance to national conditions and needs. A particular focus is placed on the need to harmonize Ukrainian legal norms with international standards to ensure the effectiveness, transparency, and flexibility of legal regulation. In conclusion, the article proposes specific directions for improving the legal regulation of non-business entities' activities. These directions include enhancing legislative norms to ensure transparency, accountability, and effectiveness in their participation in economic activities. Additionally, it is proposed to clarify the legal status of these entities and clearly define the boundaries of their activities to avoid legal conflicts and enhance the efficiency of their interaction with business entities. The article is relevant to scholars, legal practitioners, and public officials working in the field of economic relations regulation and interested in improving the legislative environment for more efficient and transparent activities of non-business entities in Ukraine's economy.

Key words: legal regulation, non-economic entities, economic legal relations, market economy, legislation, state regulation, legal uncertainty, international experience, transparency, efficiency.

Сучасна ринкова економіка передбачає участь у господарських правовідносинах не лише суб'єктів господарювання, а й інших учасників, які, хоча і не займаються підприємницькою діяльністю, мають значний вплив на економічну сферу. До таких негосподарюючих суб'єктів відносяться державні органи, громадські організації, благодійні фонди та інші неприбуткові структури. Їх діяльність часто пов'язана з вирішенням суспільно важливих завдань, однак правове регулювання їх участі у господарських правовідносинах стикається з низкою викликів.

Метою цієї статті є аналіз цих викликів, а також визначення перспектив удосконалення правового регулювання діяльності негосподарюючих суб'єктів.

Негосподарюючі суб'єкти мають специфічний правовий статус, що відрізняється від господарюючих суб'єктів. Вони не ведуть підприємницьку діяльність і не ставлять за мету отримання прибутку, проте часто взаємодіють із суб'єктами господарювання у процесі виконання своїх функцій. Зокрема, органи державної влади виконують регуляторні функції, що забезпечують розвиток економіки, а громадські організації можуть реалізовувати соціально важливі проекти, фінансовані з різних джерел. Їх діяльність регламентується такими нормативно-правовими актами, як Закон України «Про громадські об'єднання» (Закон № 4572-VI) та Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (Закон № 5073-VI) [1; 2].

Однак діяльність негосподарюючих суб'єктів стикається з низкою правових викликів. Один із них – недостатність чіткої законодавчої регламентації їхньої участі в господарських правовідносинах. Часто правові межі взаємодії між господарюючими і негосподарюючими суб'єктами не визначені належним чином, що призводить до правової невизначеності. Наприклад, питання щодо укладення договорів між такими суб'єктами не завжди врегульовані, що ускладнює їхню співпрацю в економічній сфері.

Крім того, значна проблема полягає у відсутності прозорих механізмів контролю за діяльністю негосподарюючих суб'єктів у господарській сфері. Недостатня прозорість їх фінансової звітності, зокрема у випадку благодійних організацій, може призводити до зловживань та викликатися недовірою з боку суспільства.

Існує позитивний міжнародний досвід регулювання діяльності негосподарюючих суб'єктів, зокрема у країнах Європейського Союзу. Наприклад, у Німеччині діяльність таких суб'єктів чітко регламентується податковим законодавством, яке передбачає пільги для неприбуткових організацій, але водночас забезпечує жорсткий контроль за їхньою фінансовою діяльністю [3]. У Великій Британії функціонує механізм реєстрації благодійних організацій через Charity Commission, що забезпечує прозорість їх діяльності [4]. Дані приклади можуть бути використані для адаптації українського законодавства, що дозволить підвищити ефективність регулювання діяльності негосподарюючих суб'єктів.

Одним із ключових напрямів удосконалення правового регулювання діяльності негосподарюючих суб'єктів є розробка спеціальних законодавчих актів, що чітко визначатимуть їх правовий статус у господарських правовідносинах. Зокрема, важливо чітко врегулювати питання щодо їх участі в договірних відносинах, податкових пільг та звітності.

Також доцільним є посилення контролю за фінансовою діяльністю благодійних організацій, зокрема через запровадження обов'язкової публічної звітності, що дозволить уникнути зловживань та підвищити довіру до діяльності таких суб'єктів з боку суспільства.

Правове регулювання діяльності негосподарюючих суб'єктів у господарських правовідносинах потребує вдосконалення для забезпечення більшої прозорості та ефективності їх діяльності. Удосконалення нормативно-правової бази дозволить підвищити рівень взаємодії між господарюючими і негосподарюючими суб'єктами, забезпечити прозорість їх діяльності та сприятиме розвитку економічних правовідносин у державі.

Важливим аспектом діяльності негосподарюючих суб'єктів у господарських правовідносинах є участь державних органів. Відповідно до статті 5 Господарського кодексу України, держава виконує регуляторну функцію у господарських відносинах, здійснюючи контроль та нагляд за суб'єктами господарювання [5]. Державні органи, такі як Антимонопольний комітет України, Державна служба України з питань праці, а також фіскальні органи, беруть участь у врегулюванні відносин між господарюючими суб'єктами, забезпечуючи дотримання законодавства та створення сприятливого середовища для розвитку бізнесу.

Однак, практичний досвід показує, що участь державних органів часто пов'язана з бюрократичними перешкодами, що гальмують розвиток бізнесу. Недосконалість процедур отримання дозволів, перевірок і санкцій негативно впливає на господарську діяльність, що вимагає удосконалення правового регулювання взаємодії державних органів і господарюючих суб'єктів для зниження адміністративного тиску на підприємства.

Громадські організації також є важливими учасниками господарських правовідносин, адже вони сприяють реалізації соціально важливих проектів і ініціатив, які мають економічні наслідки. Наприклад, численні екологічні та соціальні проекти громадських організацій часто фінан-

суються як із державних, так і приватних джерел, у тому числі підприємств, що створює певну взаємозалежність між негосподарюючими і господарюючими суб'єктами, що потребує належного правового регулювання.

Однак законодавча база, яка регламентує діяльність громадських організацій у сфері господарських відносин, є недостатньо розвинутою. В Україні ще не повністю розроблені механізми співпраці між бізнесом і громадськими організаціями у контексті реалізації спільних проектів. Зокрема, Законом України «Про громадські об'єднання» не передбачені всі можливі варіанти договірних відносин між цими суб'єктами [1], що вимагає розробки спеціальних правових норм, що забезпечать ефективне функціонування таких взаємодій.

Одним із ключових питань є оподаткування негосподарюючих суб'єктів. Законодавство України передбачає низку податкових пільг для громадських організацій, благодійних фондів та інших неприбуткових структур. Однак, податкове регулювання залишається складним і неоднозначним. Зокрема, процедура отримання статусу неприбуткової організації є доволі тривалою та вимагає виконання ряду умов, що може стримувати розвиток таких суб'єктів.

Важливим моментом є також контроль за цільовим використанням коштів негосподарюючими суб'єктами. Відповідно до положень Податкового кодексу України, якщо громадська організація використовує отримані кошти не за призначенням, то вона може втратити свій неприбутковий статус, що матиме наслідки у вигляді оподаткування її доходів на загальних засадах [6], що створює додаткові ризики для громадських організацій, які можуть випадково порушити умови використання фінансових ресурсів.

Розвиток правового регулювання діяльності негосподарюючих суб'єктів вимагає, насамперед, удосконалення існуючої законодавчої бази. Одним із перспективних напрямів є прийняття комплексного нормативного акту, що врегулює всі аспекти участі негосподарюючих суб'єктів у господарських правовідносинах, зокрема їхні договірні відносини, оподаткування та контроль за фінансовою діяльністю.

Необхідно також врахувати позитивний досвід зарубіжних країн у створенні правових рамок для діяльності неприбуткових організацій. Наприклад, у Франції впроваджено систему спеціальних субсидій для громадських організацій, що дозволяє їм легше функціонувати у господарській сфері [7]. Поданий підхід може бути адаптований до українських реалій з метою стимулювання розвитку громадського сектору.

Необхідним елементом розвитку правового регулювання діяльності негосподарюючих суб'єктів є реформа податкової системи щодо їхньої діяльності. Пропонується запровадити більш гнучкі механізми пільг для громадських організацій, що дозволить не лише полегшити їхню діяльність, але й стимулювати бізнес до інвестицій у соціальні проекти, що може бути реалізовано через зміни до Податкового кодексу України, де передбачити додаткові податкові пільги для підприємств, які активно підтримують неприбуткові ініціативи [6].

Також варто врахувати можливість запровадження механізмів цільового фінансування від держави для неприбуткових організацій, що дозволить чітко визначити пріоритети та спрямувати ресурси на найбільш важливі для суспільства напрямки.

Негосподарюючі суб'єкти відіграють важливу роль у господарських правовідносинах, проте їхня діяльність стикається з численними викликами, які пов'язані з недосконалістю правового регулювання. Удосконалення законодавства, зокрема в частині оподаткування, договірних відносин та контролю за діяльністю таких суб'єктів, є необхідним кроком для забезпечення їхньої ефективної участі в економічній сфері. Врахування міжнародного досвіду сприятиме розвитку нормативної бази та створенню сприятливих умов для діяльності негосподарюючих суб'єктів в Україні.

Важливим аспектом правового регулювання діяльності негосподарюючих суб'єктів у господарських правовідносинах є інституційні механізми, спрямовані на підтримку таких організацій. Одним із основних кроків до вдосконалення їхньої діяльності є запровадження спеціалізованих державних інститутів, які забезпечують нагляд, консультації та підтримку громадських і благодійних організацій. У деяких країнах, таких як США та Велика Британія, державні органи здійснюють моніторинг діяльності таких суб'єктів і одночасно забезпечують їм доступ до фінансових ресурсів та консультативної допомоги. У Великій Британії функцію регулятора неприбуткових організацій виконує Charity Commission, яка не тільки наглядає за діяльністю благодійних фондів, а й надає їм підтримку у вигляді консультацій щодо ведення фінансової звітності та податкових пільг [4].

В Україні, на жаль, відсутній подібний державний орган, який міг би здійснювати не тільки регуляцію, а й підтримку негосподарюючих суб'єктів. Створення такого органу дозволило б суттєво покращити комунікацію між державними інститутами та громадськими організаціями. Окрім того, такий орган міг би виконувати функцію посередника між бізнесом і громадським сектором, сприяючи реалізації спільних соціальних проєктів. Підвищення прозорості та відповідальності таких суб'єктів у господарських правовідносинах стане можливим завдяки створенню єдиного державного реєстру, де відобразатимуться дані щодо фінансової діяльності та джерел фінансування негосподарюючих організацій.

Податкове регулювання є однією з ключових проблем у сфері діяльності негосподарюючих суб'єктів в Україні. Хоча чинне законодавство передбачає певні пільги для таких суб'єктів, їхній обсяг є недостатнім для стимулювання активного розвитку громадського сектору. Зокрема, проблемою залишається відсутність достатніх податкових стимулів для бізнесу, який підтримує соціальні ініціативи. У країнах Європейського Союзу та США діє система податкових кредитів для компаній, що вкладають кошти у благодійність або соціальні підприємства. Така модель може бути запозичена і в Україні для створення більш сприятливих умов для співпраці бізнесу та громадських організацій [3].

Крім того, необхідно врахувати особливості оподаткування для самих неприбуткових організацій. Наприклад, багато з них стикаються з проблемами при спробі реінвестувати свої доходи у соціальні проєкти, оскільки існують обмеження щодо використання таких коштів, які заважають ефективному функціонуванню організацій. Запровадження більш гнучких умов для використання отриманих доходів могло б стимулювати розвиток соціальних ініціатив.

Цифровізація є важливим інструментом для підвищення ефективності діяльності негосподарюючих суб'єктів у господарських правовідносинах. Застосування сучасних технологій може значно полегшити комунікацію між такими організаціями, державними інституціями та бізнесом. Наприклад, створення єдиної цифрової платформи, яка дозволяє організаціям подавати звіти та отримувати фінансування онлайн, може суттєво спростити процес взаємодії. Також цифрові платформи можуть слугувати засобом для залучення нових інвесторів і донорів, оскільки забезпечують прозорість діяльності організацій і доступ до їхньої фінансової інформації [6].

Цифровізація також може допомогти в налагодженні контактів із міжнародними донорами та фондами, які підтримують соціальні ініціативи. Наприклад, багато європейських неприбуткових організацій уже активно використовують цифрові платформи для залучення міжнародних грантів. Впровадження таких інструментів в Україні може сприяти більш активному розвитку міжнародного співробітництва у сфері соціальних проєктів.

Важливою частиною перспектив розвитку правового регулювання діяльності негосподарюючих суб'єктів є реформування чинного законодавства. Одним із перших кроків у цьому напрямку має стати удосконалення правових механізмів співпраці між державними та громадськими організаціями. Наприклад, необхідно спростити процедуру отримання державного фінансування для неприбуткових організацій, а також забезпечити прозорість цього процесу. Також важливо врегулювати питання відповідальності за порушення норм законодавства у сфері діяльності негосподарюючих суб'єктів, що може включати запровадження жорсткіших санкцій за нецільове використання коштів, отриманих з державного бюджету або благодійних внесків. Перспективи реформування також включають введення чіткіших критеріїв для визначення статусу неприбуткової організації, що дозволить уникнути зловживань у цій сфері та забезпечить кращий контроль за діяльністю таких суб'єктів.

Висновок. Таким чином, правове регулювання діяльності негосподарюючих суб'єктів у господарських правовідносинах в Україні потребує суттєвого вдосконалення. Основними напрямками розвитку мають стати спрощення процедур отримання статусу неприбутковості, удосконалення механізмів співпраці з бізнесом та державними органами, а також реформа податкового законодавства з метою створення сприятливого середовища для розвитку громадських організацій. Пропозиції щодо вдосконалення цієї сфери включають внесення змін до Податкового кодексу України, зокрема створення більш чітких критеріїв для отримання статусу неприбуткової організації, спрощення процедури реєстрації та звітності для таких організацій; розробку та прийняття спеціального нормативно-правового акта про діяльність неприбуткових організацій, який би встановив єдині правила функціонування таких організацій у господарських правовідносинах та забезпечив ефективні механізми співпраці з державними органами та бізнесом; впровадження національного реєстру неприбуткових організацій для забезпечення прозорості та полегшення контролю за їхньою діяльністю, що сприятиме ефективнішій роботі таких організацій та підвищить рівень довіри з боку бізнесу та суспільства; гармонізація законодавства з європейськими стандартами, зокрема через імплементацію найкращих практик у регулюванні діяльності неприбуткових організацій, що дозволить забезпечити відповідність міжнародним стандартам та сприятиме залученню іноземних інвестицій у соціальне підприємництво. Так, тільки через комплексний підхід до вирішення цих питань можна досягти підвищення ефективності функціонування негосподарюючих суб'єктів у господарських правовідносинах та забезпечити сталий розвиток громадянського суспільства в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 15.09.2024).
2. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17> (дата звернення: 17.09.2024).
3. Wulf, U. Non-Profit Organizations in Germany: Legal Framework and Taxation. *European Taxation Journal*. 2014. Vol. 12, № 2. P. 87–95.
4. Charity Commission for England and Wales. *Annual Report and Accounts 2019-2020*. 2020. 20 липня. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/charity-commission-annual-report-and-accounts-2019-to-2020> (дата звернення: 17.09.2024).
5. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 17.09.2024).
6. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 18.09.2024).
7. Van Aelst, P. Public Funding of NGOs in France: Issues and Prospects. *French Social Policy Journal*. 2017. Vol. 15, № 4. P. 34–48.